

Rubiec-Masalska, Małgorzata

"Prasa demokratyczna Wielkiej Emigracji : dzieje i główne koncepcje polityczne (1832-1863)", Sławomir Kalembka, Toruń 1977 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 17/2, 122-124

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W ostatniej części monografii scharakteryzowano produkcję oficyn. Z drukarni krakowskiej wyszło najwięcej opracowań naukowych, beletrystyki i literatury periodycznej, z prowincjonalnych — lektury dewocyjnej.

Rozprawa A. Aleksiewicz jest pierwszą próbą szerszego potraktowania tematu. Dotychczas badaniami objęto jedynie działalność oficyn Krakowa i niektórych zakładów prowincjonalnych.

A. Aleksiewicz uściśliła wiele faktów z dziejów oficyn, sprostowała niektóre dawniejsze ustalenia. Pełniejszy obraz rozwoju drukarstwa dałoby ściślejsze powiązanie tematyki pracy z działaniami cenzury. Wprawdzie autorka sygnalizuje główne etapy działalności cenzury krakowskiej, w szczególnych wypadkach odsyła czytelnika do swojego artykułu zamieszczonego w „Rocznikach Bibliotecznych”, ale dalsze rozdziały dowodzą, że praktyczna działalność cenzury i zakres jej ingerencji muszą być integralnym elementem wykładu. Np. ograniczeniami politycznymi czy też pewnym złagodzeniem kursu politycznego tłumaczy autorka wahanie liczby odbitych tytułów i działających typografii.

Praca przynosi wiele interesującego materiału z zakresu historii prasy: biogram A. Z. Helcela, wydawcy i drukarza „Kwartalnika Naukowego”, J. Maja — wydawcy, redaktora i drukarza „Gazety Krakowskiej”, S. Gierzkowskiego — drukarza i wydawcy „Gazety Krakowskiej”, „Gońca Krakowskiego” i dwutygodnika „Wanda”, J. Czecha — wydawcy i drukarza „Zbieracza Literackiego i Politycznego”, późniejszego „Zbieracza Umysłowego Rozrywek” i „Rozrywek Umysłowych” i przede wszystkim opracowanie działalności oficyn „Czasu”.

Szkoda, że tak niewiele miejsca poświęciła autorka postaci K. Majeranowskiego, kontrowersyjnej, ale ważnej dla rozwoju drukarstwa i czasopiśmiennictwa krakowskiego. Praca uzupełniona jest licznymi tabelami, wykresami, zestawem ilustracji i bibliografią źródeł i opracowań.

Hanna Natora-Macierewicz

Sławomir Kalembka, *Prasa demokratyczna Wielkiej Emigracji. Dzieje i główne koncepcje polityczne (1832—1863)*, Toruń 1977.

Zainteresowania badawcze Sławomira Kalembki koncentrują się wokół problemów związanych z prasą Wielkiej Emigracji. Autor ten zajmuje się od dawna historią periodyków tego okresu, starając się odtworzyć emigracyjny system czasopiśmienniczy oraz dorobek myśli ideologicznej i politycznej zaprezentowany na łamach czasopism polskiego wychodźstwa lat międzypowstańskich.

Prezentowana obecnie rozprawa składa się z dwóch części. Część

pierwsza, w której zastosowano metodę historyczno-prasową, jest omówieniem dziejów prasy demokratycznej Wielkiej Emigracji. Zachowując chronologiczny porządek opisu, a w jego ramach podział na trzy okresy w dziejach wydawnictw periodycznych, odpowiadające etapom dziejów politycznych i organizacyjnych Wielkiej Emigracji, autor omówił, czasopisma lat 1832—1836. Był to okres licznych indywidualnych, przeważnie efemerycznych inicjatyw wydawniczych. Prasę następnego okresu, obejmującego lata 1837—1849, przedstawił Kalembka akcentując jej powiązania z organizacjami politycznymi wychodźstwa takimi, jak TDP i Zjednoczenie Emigracji Polskiej, a właściwie z licznymi frakcjami tego ugrupowania. Okres trzeci w dziejach czasopiśmiennictwa Wielkiej Emigracji to lata 1850—1863. Są to czasy kryzysu charakteryzujące się słabością inicjatyw wydawniczych, z krótkotrwałym ożywieniem w okresie poprzedzającym powstanie styczniowe.

Omówiona część pracy Kalembki jest powtórzeniem rozdziału o prasie Wielkiej Emigracji, jaki autor ten opublikował w tomie *Prasa polska w latach 1661—1864*, który ukazał się w 1976 r. W prezentowanej rozprawie opuszczono fragmenty dotyczące inicjatyw wydawniczych obozu zachowawczego, jako że tytuł jej głosi, iż dotyczy ona prasy demokratycznej. Pomimo tego trudno było autorowi uniknąć licznych informacji odnoszących się do organów czasopiśmienniczych związanych z Hotelem Lambert, ponieważ jak sam badacz przyznaje: „w zakresie charakterystyki czysto prasoznawczej nie występują różnice między organami prawicy i lewicy”. (s. 4). Nie da się tu więc wyodrębnić nurtu demokratycznego i zachowawczego i dlatego też powtarzanie okaleczonego rozdziału z *Prasy polskiej* jest mało uzasadnione. Ta pierwsza część rozprawy jest wprowadzeniem do drugiej części pracy: studium z dziejów myśli społecznej i politycznej zaprezentowanej na łamach prasy demokratycznej. Wydaje się, że tę właśnie rolę doskonale pełni umieszczone na końcu książki, bardzo cenne zestawienie metryk wydawniczych polskojęzycznych demokratycznych czasopism polityczno-społecznych Wielkiej Emigracji. To właśnie zestawienie prezentuje materiał źródłowy, jaki stał się podstawą opracowania drugiej części rozprawy. Część ta nosi tytuł: „Główne koncepcje polityczne prasy demokratycznej Wielkiej Emigracji”. Jest to praca bardzo cenna ze względu na to, że zaprezentowana w niej zawartość ideowa publicystyki emigracyjnej należy do trwałego dorobku wychodźstwa polistopadowego, a także ze względu na to, że źródło, jakim jest prasa tego okresu, jest mało znane i nie było uwzględniane w nowszych pracach poświęconych myśli politycznej i społecznej Wielkiej Emigracji.

W poszczególnych rozdziałach omówiono poglądy wyrażone na łamach prasy demokratycznej, a dotyczące najistotniejszych dla wychodźców zagadnień takich, jak: przyczyny upadku państwa polskiego i klęsk powstań narodowych, koncepcja drogi do niepodległości Polski i do wy-

zwolenia społecznego, zadania emigracji politycznej wobec narodu, model niepodległego państwa polskiego.

Wysoki poziom publicystyki Wielkiej Emigracji, a także dokonanie szerokiej kwerendy tak bogatego i mało zbadanego materiału każe wysoko ocenić omawianą pracę. Rozprawa Kalembki uświadamia, że wysiłku włożonego w znużające badanie prasy XIX wieku nie sposób przecenić. Odnosi się to oczywiście tak do prasy emigracji, jak i kraju.

Małgorzata Rubiec-Masalska

Kurt Koszyk, *Deutsche Presse 1914—1945. Geschichte der Deutschen Presse*, Teil 3, Berlin 1972, ss. 588.

Dyrektor Instytut für Zeitungsforschung w Dortmundzie a równocześnie profesor nowego Uniwersytetu w Bochum Kurt Koszyk stosunkowo szybko opublikował kolejny tom syntezy dziejów prasy niemieckiej. Bogata dokumentacja, szeroko uwzględniająca archiwalia i roczniki omawianej prasy, jak i oceny w prasie zagranicznej, przy ciekawej metodzie analitycznej, która stawia na pierwszym miejscu dążenie do odsłonięcia bazy ekonomicznej i rzeczywistych źródeł finansowania każdego czasopisma, uczyniły z pracy prof. Koszyka wartościową i bardzo pożyteczną pozycję naukową. Zainteresowanie polskiego czytelnika pracą prof. Koszyka zwiększa fakt równoczesnego ogłaszania u nas syntezy historii prasy polskiej, co skłania do porównań. Ponadto w przyjętych przez niego ramach czasowych na terenie państwa niemieckiego ukazywały się czasopisma w języku polskim, zależne od polityki prasowej rządu niemieckiego, więc ciekawi sposób naświetlenia tego problemu.

Autor unika uproszczeń i wskazuje różne sposoby wpływania na czasopismo przez osobę czy instytucję finansującą, niemniej jednak w badaniu zależności ekonomicznej widzi jedno z najważniejszych zadań i bardzo ważny klucz dla ustalenia profilu politycznego danego periodyku. Wielokrotnie wskazuje na kamuflaż źródeł finansowych i w takich wypadkach stara się ustalić przyczyny ukrywania rzeczywistych powiązań. Zakresem swojej analizy objął cztery etapy historii Niemiec (pierwsza wojna światowa, Republika Weimarska, rządy hitlerowskie w warunkach pokojowych i druga wojna światowa), wydobywając specyfikę każdego z nich w odniesieniu do prasy. Wielokrotnie mamy do czynienia z czasopismami, które nie zmieniły swoich tytułów w omawianym trzydziestolecu, a przecież przystosowywały się lub były zmuszane przystosować się do zmian. Autor odnajduje te odrębności, sięgając nie tylko do opublikowanych oświadczeń, ale również do informacji o zmianach personalnych w redakcjach.

W odniesieniu do pierwszej wojny autor eksponuje zagadnienia zwią-